

Seminarul profesional
Interpretarea criminalistică și medico-legală a unor elemente materiale

**IMPORTANȚA ELEMENTELOR TACTICE ALE ASCULTĂRII PERSOANELOR ÎN
PROCESUL PENAL**

DOI:10.24193/SUBBiur.62(2017).2.6

Published Online: 2017-06-15

Published Print: 2017-06-30

Sorin Silviu FINTA*

Abstract: *The importance of tactical elements of person interrogation during the criminal trial. In order to successfully interrogate a suspect, investigators must conceive and apply such interrogation tactics that are at the same time forensically adequate as well as criminal procedures law abiding, fitting also to the type of interrogated person. Tactics must be adapted to the investigation situation, person of interest and incriminating evidences being the main fundament of their structure. The author underlines some features of the tactical approach of person interrogation in criminal cases. Remarks are made upon the types of tactics that are recommendable while interrogating the persons in criminal cases. Such methods as „the surprise encounters” „cross interrogation”, „repeated interrogation”, „guilt complex” could be applied, bunt only with the previous „suspect evaluation”. Short-cutting the adequate methods and the co-axing of guilt admission disregarding the actual situation are sure to lead to failure.*

Keywords: *suspect interrogation; interrogation techniques; tactical approach in interrogation.*

1. Introducere

Pentru ca ascultarea suspectului să-și atingă scopul, acela de a obține declarații sincere, complete și fidele, este necesară elaborarea unor procedee tactice de ascultare în procesul penal. Tendința firească a suspectului este aceea de a se sustrage de la răspunderea penală care îl amenință, folosind în acest sens cele mai abile mijloace pentru inducerea în eroare a organului judiciar. Este de subliniat faptul că elaborarea procedeelelor tactice nu poate depăși cadrul legal, chiar dacă suspectul ascunde adevărul, refuză să dea declarații sau se revoltă. Din punct de vedere tactic, ascultarea trebuie să fie organizată (sub aspectul locului, al numărului anchetatorilor, al momentului potrivit în cadrul anchetei, al anunțării apărătorilor suspectului/inculpatului) și planificată (sub aspectul datei, orei, al conținutului și ordinii întrebărilor, a variantelor adoptate în funcție de poziția suspectului). Totodată, alegerea tacticii de ascultare adecvate, presupune cunoașterea tehnicilor de adresare a întrebărilor și a noțiunilor de psihologie judiciară care permit o interpretare corectă a reacțiilor verbale, nonverbale sau scrise.

„Se poate considera că adevărul a fost aflat într-o cauză penală doar atunci când nu există niciun dubiu că între situația de fapt, așa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei și concluziile la care au ajuns autoritățile judiciare, pe baza probelor directe și indirecte administrate, există concordanță deplină”¹.

Activitatea de ascultare a unui suspect, este asociată de foarte mulți oameni cu imaginile oferite de industria de film americană. Pentru că durata medie a unui film este de o oră și jumătate, iar ancheta propriu-zisă este o mică parte a filmului în care trebuie să fie surprinse momentele cele mai relevante, sunt formate frecvent percepții greșite, care asociază ancheta cu un asalt de întrebări provocatoare, ce generează rapid tensiuni insuportabile pentru suspect și care în final conduc la mărturisire. În realitate, abordările de acest gen discreditează anchetatorii și rareori conduc la asumarea unei mărturisiri susținută de probe.

2. Organizarea și planificarea ascultării

Practica organelor judiciare a consacrat eficiența modelului FBI de realizare a interogatoriului judiciar. Conform experților FBI, pentru ascultarea sau interogarea unui suspect, trebuie să fie prezenți doi anchetatori, unul principal și celălalt secundar². Pregătirea audierii, dincolo de particularitățile fiecărui caz sau ale fiecărui suspect, trebuie să țină cont, de faptul că anchetatorii trebuie să cunoască foarte bine probele existente la dosar dar și persoana care urmează să fie ascultată. Practic, procesul ascultării trebuie abordat cu răbdare, în mod metodic, dincolo de formarea unor idei preconcepute sau a grabei de a soluționa cauza. Enumerăm mai jos etapele și modulele necesare de abordare metodologică a etapei ascultării persoanelor, care în opinia noastră, pot conduce la o corectă evoluție a soluționării cauzei.

Cunoașterea persoanei, dincolo de datele uzuale stocate de autorități, referitoare la starea civilă, profesie, implicarea în administrarea/conducerea unor societăți comerciale sau profilul fiscal, trebuie să privească și eventualele antecedente penale, cazierul rutier, dacă a fost victimă a unei infracțiuni sau dacă este suspectă într-un alt caz. Această cunoaștere prealabilă ascultării, asigură anchetatorilor o minimă superioritate în plan psihologic și poate permite alegerea unei strategii adecvate pentru interogare.³ Investigatorul va putea să abordeze astfel procesul audierii prin adecvarea la tipul de personalitate al celui audiat, precum și la atitudinea sa: respingere, teamă, negarea, încăpățănare, dispreț, etc.

Tactica ascultării repetate, este utilizată în practică în special în cazul infractorilor aflați în stare de arest preventiv sau a infractorilor recidiviști, care oferă declarații incomplete, contradictorii sau mincinoase. În utilizarea acestui procedeu tactic, o mare importanță o au întrebările de detaliu. Practica a demonstrat că există suspecți sau inculpați, care fac afirmații contradictorii, dar recunosc anumite fapte sau oferă date despre alte persoane, fără să-și dea seama imediat, motiv pentru care fidelitatea în consemnarea declarațiilor este foarte importantă⁴.

Tactica ascultării încrucișate, presupune interogarea simultană, de regulă, de către doi anchetatori, care trebuie să cunoască foarte bine cauza și în același timp trebuie să se cunoască foarte bine unul pe celălalt, astfel încât să nu se încurce reciproc. Acest procedeu

este destinat destrămării unui sistem de apărare ce este ales uneori de martori ostili sau cu o poziție vulnerabilă de martor, dar și de suspecti sau inculpați care au avut atitudini specifice de comportament simulat și care în contextul tensiunii specifice unei anchete nu mai pot minți logic, se încurcă în explicațiile oferite și în cele din urmă recunosc comiterea faptelor. Acest procedeu nu este însă recomandat în cazul suspectilor minori sau cu o structură psihică mai slabă.

Tactica întâlnirilor surpriză, este utilizată în cazul suspectilor nesinceri, de regulă fiind implicat un martor sau un complice care fie este condus „dintr-o eroare” în același birou cu suspectul, fie se va regăsi pe același traseu, cu prilejul escortării suspectului sau inculpatului de la arest spre camera de anchetă sau pe drumul spre instanță. Întâlnirea surpriză are drept scop vulnerabilizarea poziției nesincere a suspectului și inducerea sentimentului că a fost „trădat” sau abandonat de grupul din care face parte. O asemenea întâlnire, trebuie să fie urmată de o întrebare relevantă, care să facă legătura cu acel martor sau complice.

Tactica complexului de vinovăție, dă rezultate în cazul infractorilor primari sau ai celor cu un fond psihic mai slab (femei sau minori). Este bazată pe alternarea întrebărilor neutre cu cele afectogene, referitoare în special la consecințele faptei. Este de asemenea utilizată și realizarea unei întâlniri sau observarea „întâmplătoare” pe un geam a unor apropiați ai suspectului (iubit, iubită, copii, părinți) urmată de întrebări referitoare la consecințele sau pedeapsa pe care crede suspectul că ar merita-o persoana vinovată de comiterea faptei. Perspectiva unei pedepse aspre, atrase de atitudinea nesinceră, poate genera o reconsiderare a atitudinii suspectului, aflat sub influența sentimentului că poate să fie privat pe termen lung de cei dragi. Prezentarea progresivă a probelor de vinovăție, interogarea unui suspect sau inculpat despre activitatea celorlalți participanți la săvârșirea infracțiunii, justificarea timpului critic (sau „spargerea alibiului”)⁵, precum și interogatoriul psihanalitic (sau interogatoriul viitorului), pot constitui tot atâtea opțiuni pe care anchetatorii le au la dispoziție în funcție de particularitățile cazului.

Alegerea momentului în care persoana este ascultată este de asemenea importantă, pentru că dacă persoana este audiată prea devreme, este posibil să fie scăpate anumite detalii necunoscute la acel moment. În schimb, o audiere tardivă îi poate permite suspectului sau inculpatului să-și pregătească o apărare greu de învins. Momentul potrivit trebuie însă adaptat în funcție de circumstanțele fiecărui caz în parte.

Alegerea locului, în cazul suspectului sau al inculpatului nu ridică probleme deosebite, deoarece locul este sediul organului de urmărire penală. Cu toate acestea, amănunțele fac diferența, iar în practică se recomandă ca alegerea camerei de anchetă să se facă în funcție de spațiile disponibile, într-un loc cât mai retras, cu posibilități alternative de acces, astfel încât riscul unei întâlniri între suspect (inculpat) și o persoană cunoscută, să fie minim. Un alt aspect util în alegerea locului audierii, are în vedere gradul de confort al spațiului, care trebuie să fie cât mai nefamiliar pentru suspect. Se recomandă eliminarea oricăror elemente de distragere a atenției, precum telefoane, tablouri, fotografiile, iar ferestrele trebuie să fie acoperite și în cazurile cu infractori violenți, prevăzute cu gratii. Totodată, eliminarea barierelor fizice între suspect și anchetatorul principal este de natură să permită anchetatorilor observarea

cu ușurință a reacțiilor non-verbale și în același timp să ușureze comunicarea și să transmită un sentiment de deschidere a suspectului (inculpatului) către anchetator. Amplasarea mobilierului trebuie să inducă suspectului un sentiment de disconfort atunci când minte, prin așezarea scaunului suspectului în mijlocul încăperii, fără masă aproape, sau alt suport și cu posibilitatea anchetatorilor de a se putea apropia cu ușurință de suspect, care trebuie să perceapă un sentiment de izolare și faptul că singurul sprijin pe care-l poate primi este de la anchetator.

Stabilirea legăturii cu persoana audiată reprezintă o stare mentală pe care puțini o pot defini, dar care este asociată empatiei sau stării de confortabilitate resimțite odată cu stabilirea ei. Dincolo de regulile bunului simț și cele pe care le presupune o minimă politețe, trebuie să se țină cont de faptul că limbajul "non-amenințător" facilitează cooperarea. De regulă persoana ascultată resimte sentimente de anxietate în preajama anchetatorului. O atitudine cooperantă facilitează stabilirea legăturii la fel ca și o glumă bine aleasă sau un compliment. Scopul anchetatorului trebuie să fie acela de a demonstra prin comportament, cuvinte, atitudine, că va proceda corect și că este competent. O eventuală minciună spusă de anchetator, dacă este simțită sau descoperită de suspect, conduce la pierderea oportunității anchetatorului de a obține mărturisirea faptelor comise, deoarece suspectul îl percepe ca pe o persoană în care nu poate avea încredere. Hess J.E. descrie stabilirea legăturii dintre anchetator și suspect ca pe o sincronizare a anchetatorului cu modul dominant al persoanei audiate în special modul de a fi și de a vorbi.⁶ Pentru înțelegerea acestui „mod dominant”, în cartea sa, „Interviewing and Interrogation for Law Enforcement” descrie experimentul lui Robert Bandler și John Grinder. Cei doi cercetători au studiat modurile de examinare ale mai multor psihoterapeuți, în special pentru înțelegerea sincronizării terapeutului cu pacientul. Printre concluziile experimentului se regăsește și faptul că modurile dominante de a fi (chinestezic, vizual și auditiv) sunt exprimate într-un limbaj specific. Astfel, o persoană caracterizată de modul vizual de a fi, se poate exprima astfel: „Am văzut cum stau lucrurile”. O persoană cu mod auditiv dominant, se exprimă în același context cu „Am auzit și am înțeles ideea” iar cea cu mod chinestezic, „Simt că am înțeles”. Bandler și Grinder concluzionează că înțelegerea modului de a fi, permite adaptarea limbajului la modul respectiv și astfel sincronizarea se realizează cu o mai mare probabilitate. Interacțiunea cu un tip dominant auditiv trebuie adaptată la modul de a gândi al aceluia, adică raportarea gândurilor la cuvinte sau sunete și nu la imagini. Dacă în cadrul interacțiunii i se transmite o idee raportată la o anumită imagine, comunicarea suferă datorită necesității procesului de gândire, de „a traduce” imaginea respectivă și a o raporta la modul de înțelegere dominant, auditiv. Determinarea acestui mod dominant de a fi, al unei persoane (suspect sau inculpat), prezintă o importanță deosebită pentru anchetator, acesta având posibilitatea de a interacționa mai bine și de a putea adapta limbajul sau gesturile la mesajul transmis. Un anchetator experimentat știe că majoritatea persoanelor, atunci când apelează la memorie, realizează o mișcare a privirii. J. Hess susține că persoanele cu mod dominant vizual, privesc în partea dreaptă sus, într-un unghi de circa 45 de grade. Persoanele cu mod auditiv dominant, privesc direct în partea dreaptă, iar cei chinestezici, în partea dreaptă jos, într-un unghi de

45 de grade. Dacă sunt adresate întrebări care îi obligă să apeleze la memorie, după câteva minute de conversație, se poate determina modul dominant de gândire și exprimare al suspectului audiat.

Alegerea numărului anchetatorilor trebuie să țină cont de numărul suspectilor sau inculpaților care sunt audiați uneori simultan, dar în același timp trebuie să aibă în vedere securitatea fizică a anchetatorilor, mai ales în cazul suspectilor cunoscuți cu unele dezechilibre sau tulburări ale personalității. Există situații în care mărturisirea o poate obține doar un singur anchetator, de regulă cel care simte că i-a câștigat încrederea suspectului. Nu în ultimul rând atenția va fi acordată aspectelor procesuale: prezența apărătorului din oficiu/ales, a căror respectare.

3. Concluzii

Tactica ascultării suspectului (inculpatului) în procesul penal, poate fi definită drept acea parte a tacticii criminalistice care în scopul obținerii unor declarații complete și fidele, elaborează, cu respectarea normelor procesual penale, un ansamblu de procedee referitoare la organizarea ascultării, la elaborarea planului pe baza căruia se va desfășura ascultarea, la modul propriu-zis de efectuare a acestei activități, la modul de fixare a declarațiilor suspectului (inculpatului), precum și la verificarea și aprecierea acestora.⁷ Pentru a-și îndeplini obligațiile cu bună credință, cu prilejul ascultării suspectului sau inculpatului, organele judiciare au obligația consemnării probelor propuse de acesta, indiferent dacă sunt în favoarea sau în defavoarea sa. Dacă în cazul unei ascultări derulate în faza de urmărire penală, mărturisirea constituie o țintă realistă, în cazul ascultării inculpatului în instanță, într-o ședință publică, probabilitatea obținerii unei mărturisiri este aproape inexistentă. Foarte puțini infractori mărturisesc din proprie inițiativă, iar în cazul în care întrebările adresate de anchetator sunt inadecvate, de natură să-l compromită pe suspect, și mai puțini o fac.

Infractorii mărturisesc doar dacă au un motiv bun să o facă. Anchetatorii trebuie să identifice modalitățile legale adecvate, prin care să inducă suspectului sau inculpatului alternativa recunoașterii, ca fiind una cel puțin rezonabilă sau poate chiar mai avantajoasă decât negarea.

Desigur, pentru obținerea mărturisirii- ținta oricărui anchetator, nu este suficient să-ți pregătești interogatoriul sau să adopți o anumită tactică, însă dacă aceste reguli sunt ignorate, eșecul este aproape sigur. Alături de pregătirea minuțioasă a planului de anchetă cu variantele adecvate evoluției interogatoriului, organele de urmărire penală își pot spori șansele de reușită prin însușirea și aplicarea tacticii adresării întrebărilor⁸ și nu în ultimul rând prin deprinderea de a analiza din punct de vedere psihologic răspunsurile primite.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Voicu, C., Olteanu, G., Păun, C., Pletea, C., Lazăr, E.,(2008) „*Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare*”, Editura AIT Laboratories, București, 2008;
2. Inbau, Fred E., Reid John E., (1986), „*Criminal Interrogations and Confessions*”, Baltimore, MD: William and Wilkins;
3. Ciopraga A. (1986) „*Criminalistica. Elemente de tactică*”, Iași, Univ. “A.I. Cuza”;
4. Hess, J.E., (2010), „*Interviewing and Interrogation for Law Enforcement, -Second Edition*”, New Providence NJ, Matthew Bender & Company, Inc., a member of LexisNexis Group;
5. Butoi T., Stolojescu G., Ștefan E.C., (2014), „*Analiza comportamentală în procesul penal*”, București, Editura Pro Universitaria;
6. Stancu E, Moise C.A., (2014), „*Criminalistica -Elemente de tehnică și de tactică a investigării penale*”, ediția a II-a, București, Editura Universul Juridic;
7. Udriou M., (2010), „*Drept Procesual Penal*”, București, Editura C.H. Beck

* Brigada de Combatare a Criminalității Organizate Alba Iulia.

¹ Udriou M., (2010), „Drept Procesual Penal”, București, Editura C.H. Beck, p.99

² Butoi T., Stolojescu G., Ștefan E.C., (2014), „Analiza comportamentală în procesul penal”, București, Editura Pro Universitaria, p.246

³ Ciopraga A. (1986) „Criminalistica. Elemente de tactică”, Iași, Univ. “A.I. Cuza”, p.477

⁴ Stancu E, Moise C.A., (2014), „Criminalistica. Elemente de tehnică și de tactică a investigării penale”, ediția a II-a, București, Editura Universul Juridic, p. 243

⁵ Butoi T., Stolojescu G., Ștefan E.C., (2014), „Analiza comportamentală în procesul penal”, București, Editura Pro Universitaria, p.248

⁶ Hess, J.E., (2010), „Interviewing and Interrogation for Law Enforcement, Second Edition”, New Providence NJ, Matthew Bender & Company, Inc., a member of LexisNexis Group, p. 10

⁷ Ciopraga A. (1986) „Criminalistica. Elemente de tactică”, Iași, Univ. “A.I. Cuza”, pag. 137

⁸ Voicu, C., Olteanu, G., Păun, C., Pletea, C., Lazăr, E., (2008), „Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare”, București, Editura AIT Laboratories s.r.l., p. 155- 160